

Bet Shemesh Community Bet Midrash Program

מבצע אנטבה בהלכה

השיעור יעובר על ידי
הרב מיכאל ימר שליט"א

בית שמש – ה' תמוז תשע"ז

Rav Yammer's shiur is in honor of Dvora Friedman (Dvora bat Chaim) whose 2nd Yahrzeit is on ז' תמוז. We are grateful to the Friedman and Goldberg families for their support.

Web: <http://www.BetShemeshTorah.org>
Email: info@betshemeshtorah.org

מבצע אנטבה בהלכה

תיאור המקרה: לפני כארבעים שנה, בכ"ט בסיון תשל"ו, נחטף לאנטבה מטוס של חברת אייר פרנס ובו למעלה ממאה ישראלים, ולאחר גלגולים שונים הוא נחת בשדה התעופה באנטבה, אוגנדה. המחבלים דרשו בתמורה לשחרור החטופים שמדינת ישראל תשחרר ארבעים מחבלים הנמצאים בידיה.

השאלות הנידונות:

- א. האם יש כאן מסירת אדם להריגה (אותם אלו שהמחבלים שישוחררו עלולים להרוג) על מנת להציל אחרים.
- ב. האם יש כאן שאלה של הכנסת עצמו לספק סכנה (כלל ישראל שמתוכם אולי יהרגו בעתיד) כדי להציל חברו (מאה החטופים) מוודאי סכנה.
- ג. האם הדבר סותר את התקנה "אין פודין את השבויים יתר מכדי דמיהן".

א. מסירת אדם להריגה על מנת להציל אחרים

ירושלמי תרומות פרק ח

"תני סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך ופגעו להן גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגין את כולכם, אפילו כולן נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל. ייחדו להן אחד כגון שבע בן בכרי, ימסרו אותו ולא ייהרגו. אמר רבי שמעון בן לקיש והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי, ורבי יוחנן אמר אף על פי שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי".

רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ה ה"ה

"אם אמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרוג כולכם, יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל, ואם יחדוהו להם ואמרו תנו לנו פלוני או נהרוג את כולכם, אם היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי יתנו אותו להם, ואין מורין להם כן לכתחלה, ואם אינו חייב מיתה יהרגו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל".

הרב עובדיה יוסף – תורה שבעל פה י"ט

"נראה לכאורה לומר שמכיוון שע"י פעולת שחרור המחבלים הכלואים בידינו על מנת למוסרם בידי חבריהם החוטפים מכניסים בספק סכנה לכמה מן התושבים בישראל, אין לעשות מעשה בידיים פעולה כזאת, אף על פי שיש בה מאידך גיסא הצלת מאה יהודים החטופים, וכדין התוספתא והירושלמי יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל".

"ונראה דלא דמי למוסרים אחד להריגה להציל השאר, דהתם המסירה היא פעולה אכזרית למטרה של הריגת נפש, ובפעולה זו אין הצלת אחרים בטבע הפעולה אלא המקרה גרם עכשיו הצלה לאחרים, והצלתם קשורה במה שנמסר עכשיו להריגה אחד מישראל. אבל הטיית החץ (או הפצצה ורימון היד) מצד זה לצד אחר היא בעיקרה פעולת הצלה, ואינה קשורה כלל באופן ישיר בהריגת היחיד שבצד האחר, רק במקרה נמצא עכשיו בצד האחר אדם מישראל, ואפשר שיש לנו להשתדל למעט אבידת ישראל כל מה שאפשר, מאחר שאם לא יעשה כן יהרגו הרבה נפשות..."

והוא הדין לנידון דידן שאין בפעולת שחרור המחבלים משום הורג בידיים, הרי הוא כמו שמטה את הרימון יד לכיוון אחר ומונע אובדן חיים של ישראלים רבים ככל האפשר, ודאי עדיף לעשות כן מלחוב בדמם של מאת היהודים חטופי המטוס. ובפרט שאין אנו בטוחים שהמחבלים אשר ישוחררו יחזרו בעצמם לפעולות רצח בישראל לאחר שסבלו על מזימות הרשע שלהם, והוי ליה ספק וודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי".

ב. כניסה לספק סכנה למען הצלת חברו מודאי סכנה

בית יוסף חושן משפט סימן תכו

"כתבו הגהות מיימונית: בירושלמי מסיק אפילו להכניס עצמו בספק סכנה חייב ע"כ ונראה שהטעם מפני שהלה ודאי והוא ספק".

הרב עובדיה יוסף

"לדינא נקטינן דלא כהגהות מיימוניות בשם הירושלמי, דאמרין דספיקא דידיה עדיף מוודאי דחבריה משום שכתוב וחי אחיך עמך חייד קודמין, ובעינן שיחיה ודאי, כההיא דיומא (פה, ב) גבי וחי בהם ולא שיכנס לספק סכנה. עיי"ש. ולכן אין לו להשליך נפשו מנגד אפילו בספק סכנה להצלת חברו מוודאי סכנה... אבל כשהברירה מסורה ביד אדם שלישי להכריע בין שנים, שהאחד נתון בספק סכנה והשני בודאי סכנה, אין הספק מוציא מידי ודאי, ויש להעדיף הצלת מי שהוא בודאי סכנה".

הרב שאול ישראל

"נראה לפסק הלכה, שכיון שהיא מחלוקת (רדב"ז – אוסר, הגהות מיימוניות – מחייב, אור שמח – מרשה), אין לחייב מי שבא לשאול לסכן עצמו להצלת חברו... אך רשות יש בדבר, ואין איסור בכגון דא לסכן עצמו לשם הצלת חברו... נראה שכשם שהרשות נתונה ליחיד לסכן עצמו בכגון דא, כן יכולה ורשאית היתה הממשלה לעשות כן, ולהסכים למשא ומתן לשם שחרור המחבלים. ואף על פי שכאמור יש מקום לספק רציני שהדבר יביא בעקבותיו גלי אלימות באופן שהצלת הללו הנתונים בפתח המות כרוכה בספק נפשות של אחרים. כי הממשלה, בהיותה נבחרת הציבור, הסמכות בידה לעשות כל מה שהיחיד רשאי לעשות, כי לה ניתנה ההכרעה בכל מקרה שהדבר טעון הכרעה בתור באת-כוח של הציבור כולו. ע"כ הסכמת הממשלה בנידון לא חרגה מדיני התורה וההלכה".

הרב עובדיה יוסף

"בר מן דין, נראה שבאמת עלינו לחוש יותר ויותר לסכנה המיידית של מאת היהודים החטופים, כשלהט החרב מתנופפת על ראשם על ידי המחבלים האכזריים חוטפי המטוס המאיימים להוציאם להורג עד יום ה' ג' תמוז בשעה 2 אחה"צ, והני רשיעי גזמי ועבדי, ואילו הסכנה העתידה והעלולה להתרחש בשחרור ארבעים המחבלים הכלואים אינה עומדת כיום על הפרק באופן מידי, אלא לטווח רחוק ולאחר זמן".

נודע ביהודה יורה דעה רי

"אמנם כ"ז ביש ספק סכנת נפשות לפנינו כגון חולה או נפילת גל... אבל בנדון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה, רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה, ודאי דלא דחינן משום חששא קלה זו שום איסור תורה או אפילו איסור דרבנן. שאם אתה קורא לחששא זו ספק נפשות, א"כ יהיה כל מלאכת הרפואות שחיקת ובישול סמנים והכנת כלי איזמל להקזה מותר בשבת שמא יזדמן היום או בלילה חולה שיהיה צורך לזה, ולחלק בין חששא לזמן קרוב לחששא לזמן רחוק קשה לחלק".

הרב שאול ישראל

"הרי קיימת גם סכנה מוחשית של הגברת האבידות בנפש שיכולות לבוא ח"ו ע"י ריבוי פעולותיהם והשתוללותם למראה ההצלחה, אין הבדל בין שהסכנה היא לפנינו כרגע, בין שלפי ההשערה הדבר יביא לידי סכנה, וכפי ששנינו בכגון דא במסכת עירובין (מד, א) שהתירו חילול שבת לחזור בכלי זינם גם במלאכה דאורייתא, מצד החשש שאם לא נתיר להם נמצאת מכשילם לעתיד לבוא. הרי לנו מזה שסכנה לעתיד, כל שהיא מוחשית וראוי לחשוש לה (בניגוד לספיקות רחוקים שחשש הסכנה אינו סביר), ודרכם של בני אדם להכניס עצמם בסכנות מעין אלו... הרי זה כאילו הסכנה היא כבר לפנינו".

מנחת חינוך, תכ"ה

"נהי דכל המצוות נידחים מפני הסכנה, מ"מ מצוה זו דהתורה ציותה ללחום עמהם, וידוע דהתורה לא תסמוך דיניה על הנס כמבואר ברמב"ן, ובדרך העולם נהרגים משני הצדדים בעת מלחמה, א"כ חזינן דהתורה גזרה ללחום עמהם אף דהוא סכנה"

הרב יעקב אריאל

"היה מקום אפוא לראות גם את בעיית חטופי אנטבה כבעיה מלחמתית, שהרי בסופו של דבר מלחמה לנו במחבלים ביבשה בים ובאוויר, ובן ערובה נחשב לחייל בחזית איומה זו, וכמו בכל מלחמה על המפקד מוטלת האחריות הכבדה לשקול את שכרו של סיכון לעומת הפסדו במצבו הפרטי של כל חייל וביחס למערכה כולה. והוא הדין כאן, רשאית הממשלה להחליט אם לסכן

את החטופים לשם הצלחתה של המלחמה הכוללת במחבלים, או להיפך לסכן את המדינה במקרה חריג זה על מנת להציל את החטופים".

ג. פדיון שבויים יותר מכדי דמיהן

גיטין מה.

"אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם".

"איבעיא להו: האי מפני תיקון העולם, משום דוחקא דצבורא הוא, או דילמא משום דלא לגרבו ולייתו טפיי".

גיטין נח.

"ת"ר מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לדרך גדול שברומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקוצותיו סדורות לו תלתלים הלך ועמד על פתח בית האסורים אמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל העבודה שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו אמרו לא זז משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל ומנו רבי ישמעאל בן אלישע".

תוספות גיטין נח.

"כל ממון שפוסקין עליו - כי איכא סכנת נפשות פודין שבויין יותר על כדי דמיהן כדאמרינן בפרק השולח גבי מוכר עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים כ"ש הכא דאיכא קטלא אי נמי משום דמופלג בחכמה היה".

הרב עובדיה יוסף שם

"ובלא"ה הם עושים כל מה שביכולתם לחטוף ולהרוג ולרצוח כדי לשבש מהלך החיים הרגילים במדינת ישראל, יה"ר שחרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה".

תוספות גיטין מה.

"דלא ליגרבו ולייתו - ור' יהושע בן חנניא דפרקיה לההוא תינוק בממון הרבה בהניזקין (לקמן דף נח.) לפי שהיה מופלג בחכמה אי נמי בשעת חורבן הבית לא שייך דלא ליגרבו".

הרב עובדיה יוסף שם

"אין לנו להוסיף ולהכניס גם נידוננו בטעם הגמרא דלא לגרבו ולייתו טפי שנאמר על תקנה מסויימת, ומכיון דהוויא רק תקנה, וקודם שתיקנו כן בוודאי שהיו פודין ביותר מכדי דמיהן, אמרינן דבכה"ג שהוא ספק אם תיקנו בכלל אוקמא אדינא".

הרב יעקב ישראל קנייבסקי (אורחות רבינו)

"למעשה אמר לי דמחוייבים כאן לשחרר מחבלים תמורת החטופים משום דהוי פיקו"י, רק לממשלה הנוקטת עמדת סירוב יש צד היתר בהלכה מאחר דיש פוסקים שמצדדים דהלכה כטעם דגרבי".

הרבי מלובביץ'

"מפתיע שבכל השקלא וטריא המובאת בפרטיות בהדו"ח לא הזכיר אף אחד אודות האפשרויות שהמשא ומתן ועד להתדברות גמורה אין זה ערובה שבסופו של דבר הצד השני יקיים על-כל-פנים התנאי העיקרי שכל החטופים יוחזרו חיים, וזאת למרות הניסיון בן כמה אלפי שנים בהתדברות והסכמים חתומים וכו' של בני ישראל ואומות העולם".